

УДК: 351.74(497.11)"1944"(093.2)

Горан ДАВИДОВИЋ
историчар – архивски саветник
Међуопштински историјски
архив Чачак
goran.davidovic@arhivcacak.org.rs

ФОРМИРАЊЕ ОРГАНА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА У ЖИЧКОМ СРЕЗУ И БОРБЕ СА ОСТАЦИМА ЈВУО ОД КРАЈА 1944. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: *Крај Другој свејској раји није значио и крај грађанској раји, настављен је обрачун победника са својим противницима из времена окупације. Носиоци обрачуна су биле бројне службе безбедности које је створила нова власт. Текст обрађује формирање органа унутрашњих послова и Народне милиције у Жичком срезу, проблеме и борбе са остацима ЈВУО.*

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Чачански округ, Краљево, Жички срез, ОЗН-а, КНОЈ, средњи одсек унутрашњих послова, Народна милиција, успостављање власти, безбедност, расположење народа, ЈВУО, дезертери, јашаци, војере, ликвидације, хапшења*

Преузимањем веће територије и успостављањем власти у Србији на јесен 1944. године пред комунистички покрет наметнула се потреба формирања специфичних јединица за одржавање „реда и мира“, прогон и елиминацију унутрашњег непријатеља и политичких противника, обезбеђење заробљеничких логора и затвора. Грађански рат је настављен и по истеривању окупационих снага у виду немилосрдног обрачуна са сопственим грађанима за које се веровало или претпостављало да неће прихватити нову власт посебно са остацима Југословенске војске у отаџбини (ЈВУО).¹ Очување „тековина револуције“ условило је стварање већег броја безбедносних формација - Одељење

за заштиту народа, Корпус народне одбране Југославије, Народна милиција.

Служба безбедности партизанског покрета, Одељење за заштиту народа (ОЗН-а), формирана је 13. маја 1944. у Дрвару. Створена у оквиру Народноослободилачке војске Југославије (НОВЈ) у почетку је имала задатке обавештајне природе, али и вршења улоге политичке полиције као оштрица борбе против противника нове власти која се успостављала у Југославији. Како је који крај Југославије преузимао од стране партизана, ширене су и испоставе ОЗН-е. По карактеристикама типично војно-политичка полиција, постепено се издвајала из војске и постајала оружана сила са великом моћи, помоћу које је нова власт осигурала контролу над народом. Њена овлашћења су била неограничена – хапшења, стрељања, одузимање имовине, слање на принудни рад, егзекуције јавне и тајне.² У Чачанском округу, ослобађањем Таковског среза, Одељење заштите народа

* Рад је у виду саопштења презентован на научном скупу „Краљево-Ранковићево-Краљево (Од Првог светског рата до савремених догађаја)“, Краљево 17-18. август 2015, Народни музеј Краљево, Центар за историју Југославије и савремену националну историју Београд.

[1] Бојан Димитријевић, *Грађански рат у миру: улога армије и службе безбедности у обрачуну са политичким противницима Титојеве режима 1944-1954.* (Београд : Српска реч, 2003), 6.

[2] Бојан Димитријевић, *н. г.*, 14-15.

за Србију - Опумоћство за округ чачански - основано је 17. октобра 1944. године. На њеном челу био је Славиша Новаковић, помоћник Милун Лапчевић, обојица борци Чачанског народноослободилачког партизанског одреда „Др Драгиша Мишовић“. Ослобађањем Чачка 3. децембра 1944. и читавог округа мрежа ОЗН-е је разграната. Створена су опумоћства за Таковски, Љубићки, Драгачевски, Трнавски, Качерски, Моравички, Студенички и Жички срез.³ У Жичком срезу ОЗН-а је основана 3. децембра 1944. од стране руководства Окружног комитета КПЈ, као окружна за Краљевачки округ. Након укидања округа 10. децембра 1944. и уласка у састав Чачанског округа деловала је као опумоћство за Жички срез.⁴

Одлуком Повереништва за народну одбрану Националног комитета за ослобођење Југославије (НКОЈ) од 15. августа 1944. формирају се јединице Народне одбране, обједињене у Корпус народне одбране Југославије (КНОЈ), по типу унутрашња војска, са задатком да обезбеде територију, елиминирају све противнике и помогну успостављању и учвршћивању нове власти. Јединице КНОЈ-а су биле специјализоване, односно извршни органи ОЗН-е. У завршним операцијама за ослобођење Југославије у саставу КНОЈ-а налазило се седам дивизија. На територији Србије налазила се Београдска дивизија – 4. дивизија КНОЈ-а (основана децембра 1944), Војвођанска дивизија – 7. дивизија КНОЈ-а (основана 18. децембра 1944) и Српска дивизија – 5. дивизија КНОЈ-а (основана 10. јануара

1945). Главни задаци 5. српске дивизије били су обезбеђење објеката у насељеним местима, контрола саобраћаја и гоњење и хватање остатака одметнутих група ЈВУО. Седиште дивизије било је у Крагујевцу и у марту 1945. у свом саставу имала је укупно 22.000 бораца. У оквиру 5. српске дивизије КНОЈ-а марта 1945. формирана је и 4. бригада са седиштем у Краљеву.⁵

Током септембра 1944. ствара се и Народна милиција, чије су јединице биле подређене локалним народним одборима. Све наведене безбедоносне формације биле су у функцији комунистичке партије, а сви функционери и припадници служби били су проверени партијски кадрови и борци. „Милиција, то су у ствари наоружани активисти, скојевци и чланови КПЈ.“⁶

Ослобађањем Србије на јесен 1944. године комунистички покрет је успостављао и нове тзв. „народне“ органе власти, уз помоћ и заштиту наведених безбедоносних формација. У почетку су то били иницијативни и привремени органи. Одлукама Антифашистичке народноослободилачке скупштине Србије (АСНОС) и одлуком о Одобрењу рада Главног народноослободилачког одбора Србије као привременог врховног органа народне власти 11. новембра 1944. започело је формирање власти у Србији. Седам дана касније, 18. новембра 1944, формирано је 12 повереништава при Председништву АСНОС-а и именовани су повереници. Председништво АСНОС-а донело је 1. децембра 1944. одлуку о устројству народноослободилачких одбора са функцијама законодавне и извршне власти. Србија је као федерална јединица подељена на 16 округа и подручје града Београда. Окружни одбор имао је руководећу улогу на територији свог округа као извршни орган

[3] Александар Хаџипоповић, Радован М. Маринковић, *У име слободе и правде* (Чачак : Међуопштински историјски архив : Удружење правника, 1984), 131; Горан Давидовић, „Формирање органа унутрашњих послова и народне милиције у чачанском округу октобар 1944 – мај 1945.“, *Изворник* 27, Чачак, 2012, 209-214.

[4] Мирко Ј. Милићевић, Петар Човић, „Развој НОП и НОБ у Краљеву и срезу жичком од лета 1943. до ослобођења новембра 1944. и конституисање органа власти“, у: *Борбе са главнином немачке групе армија „Е“ на Ибарско-зајадноморавском правцу у ослобађању зајадне Србије 1944. године* (Београд : Војноисторијски институт ЈНА : Едиција „Србија у рату и револуцији 1941-1945“; Краљево : Историјски архив : Међуопштински одбор СУБНОР региона; Чачак : Међуопштински историјски архив, 1990), 441.

[5] Pukovnik Sekula Joksimović, „Formiranje i delatnost Korpusa narodne odbrane Jugoslavije“, *Vojnoistorijski glasnik 1*, Beograd, 1985, 63-64.

[6] Бојан Димитријевић, *н. г.*, 32; Међуопштински историјски архив Чачак (МИАЧ), Мемоарска грађа, К-5, рег. бр. 36 - Сећање Илије Чекеревца, политичког комесара милиције, на рад Народне милиције у Срезу љубићком.

Народне владе Србије. Нижи органи били су срески, општински, градски и месни одбори. Једна од дужности народних одбора била је и „да обезбеђује државни и друштвени поредак и штити права грађана и њихову личну и имовну безбедност“, како је стајало у опису деловања органа унутрашњих послова. Истог дана донета је и одлука о укидању Краљевачког округа као засебне административне целине и припајање срезова Жичког и Студеничког Округу чачанском. Одлука је ступила на снагу 10. децембра 1944. године.⁷

Највиша инстанца нове власти, која се тек успостављала, на нивоу Чачанског округа био је Народни одбор Округа чачанског (ОНО Чачак). Након ослобођења Горњег Милановца 17. септембра 1944. и дела Љубићког среза током октобра 1944, Окружни комитет КПЈ за Чачак предузео је мере за организовање органа власти. Иницијативни, потом привремени Окружни народни одбор, формиран је половином октобра 1944. у Горњем Милановцу. Ослобођењем Чачка 3. децембра 1944. седиште Одбора је пресељено у Чачак. У почетку је обухватао срезове: Драгачевски (Гуча), Љубићки (Љубић), Моравички (Ивањица) и Трнавски (Чачак). Након 10. децембра 1944. припојени су му срезови Жички (Краљево) и Студенички (Рашка) из укинутог Краљевачког округа, Таковски (Горњи Милановац) из Крагујевачког округа и, на крају, 25. марта 1945, и Качерски (Белановица).⁸ Конститутивна скупштина ОНО Чачак одржана је 31. децембра 1944. и 1. јануара 1945. у Чачку. За председника је изабран Саво Протић, свештеник и народни посланик из Гуче (Драгачевски срез), за првог потпредседника Душан Јовичић, кројач из Краљева, другог потпредседника Милош Рафаиловић,

земљорадник из Врбе, а за секретара Благоје Богавац, посланик из Краљева.⁹

Као највиши орган власти и у исто време политички орган на подручју округа, ОНО Чачак је спроводио политику и задатке преко својих ресорних одељења. Обезбеђење новоствореног поретка обављало је Одељење унутрашњих послова (водио га одборник Душан Митровић који почетком 1945. добија функцију начелника Одељења унутрашњих послова ОНО Чачак).¹⁰ Крајем 1945. на место начелника Одељења постављен је Милорад Достанић. Одељењу унутрашњих послова ОНО Чачак били су потчињени одсеци унутрашњих послова среских одбора, а њима одсеци градских одбора и референти унутрашњих послова општинских/месних одбора. Одговорност за свој рад и извештаје Одељење унутрашњих послова ОНО Чачак подносило је Окружном народном одбору.¹¹ У оквиру одељења је био и Одељак Народне милиције. На нивоу округа била је створена Окружна команда Народне милиције којој су биле потчињене команде среских и милиције градских НОО, а њима милиције

[7] *Службени гласник Србије*, година I, бр. 1, Београд, 24. фебруар 1945, 3-4; Образована су повереништва грађевина, привреде, исхране, просвете, здравља, социјалне политике, финансија, правосућа, пољопривреде, обнове, шума и унутрашњих послова. (*Службени гласник Србије*, година I, бр. 2, 3. март 1945, Београд, 9, 10-12)

[8] Витомир Васиљевић, *Водич Међуоштинској историјској Чачак* (Чачак: Међуопштински историјски архив, 1988), 86.

[9] Делегатима оснивачке скупштине обратио се пуковник Средоје Урошевић, командант Друге пролетерске дивизије, речима: „Борићемо се док не казимо све оне који су тлачили наш народ за ове три године. Крв за крв, смрт за смрт.“ Народни посланик и будући јавни тужилац Србије, потпуковник Милош Минић, обраћајући се делегатима нагласио је: „Ми смо сада дошли и више никад отићи нећемо!“ и да „заслужена казна не може мимоићи оне остатке реакције, који данас користе слободу да би радили против НОВ, и против наше народне власти.“ Оснивачкој скупштини присуствовали су и Марко Вујачић, потпредседник АВНОЈ-а, Радован Грујић, потпредседник и Петар Стамболић, секретар АСНОС-а. (*Слободни глас*, бр. 1, Чачак, 18. јануар 1945, 1-4)

[10] У почетку је било 13 одељења – опште пријемно, здравствено, привредно, рударско, пољопривредно, шумско, унутрашње, грађевинско, одељење исхране, социјално, просветно, финансијско и за судове и тужилаштва. (МИАЧ, Окружни народни одбор Чачак, аналитички инвентар)

[11] Највиша инстанца на нивоу Србије било је Повереништво унутрашњих послова при АСНОС-у, основано 18. новембра 1944, повереник Милентије Поповић (*Службени гласник Србије*, година I, бр. 2, 3. март 1945, Београд, 9); На нивоу целе земље највиша инстанца било је Повереништво за унутрашње послове при НКОЈ. После одлуке АВНОЈ-а о именовању и формирању НКОЈ-а као привременог органа власти, за повереника унутрашњих послова изабран је Владо Зечевић, 30. новембра 1943. (*Службени лист ДФ*), бр. 11, Београд, 1945, 8); Горан Давидовић, н. б., 209-214.

које су биле формиране при општинским/месним НОО одборима. Командант Окружне милиције био је М. Домановић. Организацију милиције, формирање станица и одабирање људства, спроводили су повереништва/одсеци при среским и референти при општинским одборима у сарадњи са народним одборима. Народна милиција је служила „за обезбеђење правилног функционисања рада месних народноослободилачких одбора“, али и „против разних непријатељских елемената који су се у позадини појављивали, као и борбу за ликвидацију преосталих четничких банди Драже Михаиловића“. Скоро свако село је имало „сеоску милицију која се бавила чишћењем терена од остатака четничких банди и заштитом грађана“ састављену углавном од млађих људи и „од бољих породица људи који су помагали НОП“.¹²

Формирање органа унутрашњих послова у Жичком срезу и борбе са остацима ЈВуО до маја 1945. године

Ослобађањем Краљева 29. новембра 1944. стекли су се услови за формирање власти у Жичком срезу. Дан након ослобођења Краљева, 30. новембра 1944, у град су стигли највиши партијски руководиоци: Благоје Богавац, секретар Окружног комитета КПЈ за Краљево, Душан Ристић, посланик АСНОС-а, Ратко Дражевић и остали чланови Окружног комитета. На предлог партијског руководства 1. децембра 1944. успостављена је Команда места у Краљеву. За команданта је одређен Саво Вајић, заменика Милован Мајсторовић, политичког комесара Симо Симовић, а обавештајног официра при команди Рака Вукајловић. Гарнизонску службу у Краљеву од 4. пролетерске црногорске бригаде презела је 28. српска бригада 47. српске дивизије. Од партизанског одреда „Јово Курсула“ формирана је посадна чета, а потом батаљон.

За команданта је одређен Милорад Јоловић, заменика Гојко Остојић, а политичког комесара Ранко Пешић. Након преласка Милорада Јоловића у Срески народни одбор, за команданта посадног батаљона одређен је Гојко Остојић. Иницијативни Народни одбор Жичког среза (СНО) формиран је 3. децембра 1944. У почетку је у свом саставу имао 32 општине. За председника је одређен Драгослав Зечевић, потпредседника Момчило Радовић, а секретара Мирко Милићевић. Дужност секретара потом преузима Љубица Никодијевић, док је Милићевић постављен за шефа унутрашњих послова. Истог дана када је формиран Иницијативни одбор, Благоје Богавац је у име руководства за Округ краљевачки формирао и Одељење за заштиту народа (ОЗН-а). За руководиоца је постављен Милан Ђоковић, а секретара Драгиња Мариновић. Као истражници у ОЗН-и радили су Мијат Јовановић, Љубиша Прибаковић, Рака Вукајловић, Милан Чучковић и Бранко Миловановић. Градски народни одбор Краљево (ГНО) формиран је 10. децембра 1944. За председника је изабран Милош Симић, потпредседника Петар Ристић, секретара Вујадин Ђетковић, управни/унутрашњи одсек Радомир С. Јововић, а за војни Милентије Младеновић.¹³

Након припајања Жичког среза Чачанском округу, 10. децембра 1944, срески орган унутрашњих послова наређења и упуства за организацију добијао је од Одељења унутрашњих послова ОНО Чачак. Наређење и упуство за организацију органа унутрашњих послова и Народне милиције у Жичком срезу, као и осталим срезовима у Округу, достављено је 25. децембра 1944. године. Упуством је било предвиђено да се код сваког народног одбора „одмах установи Народна милиција од 10-20 поузданих лица, од којих ће један бити командир“. Милиција је требало да се организује уз помоћ војних команди, а при

[12] МИАЧ, ОНО Чачак, К-1, рег.бр. 16/45, 18/45; Горан Давидовић, *н. г.*, 210-211.

[13] Драга Миловановић, *Водич Историјској архиви Краљево* (Краљево : Историјски архив, 2010), 48; Мирко Ј. Милићевић, Петар Човић, *н. б.*, 439-441; МИАЧ, фонд Војни суд; Историјски архив Краљево (ИАК), фонд Скупштина општине Краљево, књига Записници са седница Градског народног одбора Краљево од 10. децембра 1944. до 28. децембра 1945.

сваком одбору један од одборника је требало да преузме Управни одсек, односно унутрашње послове. Уз опис делокруга делатности, било је предвиђено и да се издвоје одсеци криминалне, техничке и саобраћајне милиције. Посебно је наглашено да се органи унутрашњих послова према странкама лепо опходе, јер је било нарочито важно да се добију симпатије народа који треба да постане „њен сарадник и активни извршилац одлука власти“. Среским одсецима унутрашњих послова је овом приликом наређено да у року од пет дана доставе списак „свих одметника“ и дезертера који се нису одазвали на мобилизацију, као и да на својој територији прикупе заостало оружје и муницију и истом снадбеју милицију.¹⁴ Недуго затим, у Одељењу унутрашњих послова ОНО у Чачку одржане су две конференције (11-12. јануара и 25. јануара 1945) шефова одсека унутрашњих послова среских и градских одбора на којима су дате смернице за рад на организацији и писмена упустава о делокругу рада органа унутрашњих послова. Среским и градским повереништвима унутрашњих послова је „стављено у задатак да врши провере појединих људи, односно да за њих даје карактеристике, да хвата

четничке јатаке и да врши њихова саслушања“. Као примарни задатак наметало се гоњење остатака и уништавање четничких група, али и хватање дезертера и њихово поновно упућивање на фронт, гоњење шпекуланата и црноберзијанаца.¹⁵

У периоду између две конференција шефова среских и градских одсека унутрашњих послова, у Краљеву је 16. јануара 1945. одржана пленарна седница СНО за Жички срез, са представницима општинских и Градског народног одбора Краљево и ранијег Иницијативног среског одбора. Извршено је конституисање новог среског руководства. За председника је изабран Благоје Рудњанин, потпредседника Момчило Радовић, секретара Љубица Никодијевић, а за шефа Одсека унутрашњих послова потврђен је Мирко Милићевић. Након извршеног конституисања Среског одбора, одборници су расправљали о безбедоносној ситуацији и организацији милиције у срезу. Подносиоци извештаја о дотадашњим радovima на организовању органа унутрашњих послова, Мирко Милићевић је известио Одбор да је организовање среске милиције „тек у плану“ и да ће у њу „ући људи преко 30 година, људи којима ће се смети дати пушка“. На крају извештаја истакао је да ће се милиција „оснивати онде где се може и уколико може“. Потпредседник Среског одбора Момчило Радовић указао је да бројне илегалне групе ЈВУО ометају успостављање власти у срезу и осудио је „поступак народа што скривају кољаше који су у Гледићу поклали људе као и у Годачици и одвели многе људе“. Претећим тоном нагласио је да ће „ускоро буктати куће јатака и куће курира четничке јер све молбе нису помагале“. Одборник Петар Граховац је изјавио да „сматра да кад не би [народ] подржавали кољаше њих не би ни било“. Миодраг Јоловић, одборник из Богутовца, предложио је да се „породице

[14] Делокруг делатности: заштита личне и имовне безбедности; одржавање мира и реда; сузбијање хајдучије; чување државне имовине и њених установа; сузбијање скитње и криминалитета; сузбијање прављења и протурања лажних новчаница, кованог новца; вођење евиденција; предузимање мера безбедности у позориштима, биоскопима и другим јавним местима; заштита јавног морала; надзор над осуђеницима и лицима склоним извршењу кривичних дела и предавање истих надлежним властима; вршења службе поводом самоубиства и напрасне смрти; проналазак несталих и идентификовање лешева непознатих лица; вођење контроле над редовним отварањем и затварањем јавних радњи и локала; сузбијање нелегалне трговине и зеленаштва, трговине отровима, експлозивом и запаљивим материјалима; вршење службе код затвора и притвора; прогон и хватање злочинаца; борба против тајне проституције, претеране употребе алкохола и недопуштених наркотичних средстава; контролисање мера и тегова; вршење вештачења рукописа хладног и ватреног оружја (и других предмета којима је извршено кривично дело); вршење техничког увиђаја у вези са убиствима и другим кривичним делима; вођење регистра осуђених лица; старање о безбедности јавног саобраћаја на улицама, путевима и другим јавним местима; вршење контроле извршења саобраћајних прописа. Народна милиција је од почетка стварања имала војни карактер и све евентулане грешке који би направили „војници Народне милиције“ биле би под јурисдикцијом Војног суда (МИАЧ, ОНО Чачак, К-1, ф-1, рег. бр. 5/44)

[15] МИАЧ, ОНО Чачак, К-1, рег. бр. 8/45, бр. 3; МИАЧ, Мемоарска грађа, К-12, Власт, „Постанак и развој народних одбора у срезу таковском“, 12. април 1949; Радмило Мандић, „Краћа информација о задацима које је решавао СНОО бившег среза таковског у току 1944. године“, Горњи Милановац, 24. децембар 1960.

екстрадирају а да се куће не пале“ јер „породице кољаша снабдевају кољаше“. Одборник Ненад Лукић је сматрао „да по њиховом држању треба и ми да предузмемо мере према њиховим породицама“ и предложио да се оне узимају за таоце. На крају расправе о проблему бројних илегалних група ЈВуО, сви чланови Среског одбора су се сложили „да породице треба протерати“. Шеф унутрашњег одсека Мирко Милићевић залагао се за „оштре мере да се кољаша рашчисте“. Драгослав Зечевић, бивши председник Иницијативног среског одбора, због бројних проблема са којим се власт сусретала на терену истакао је потребу формирања милиције наглашавајући да се „води рачуна при избору милиције“. На крају поднетог извештаја и расправе о безбедносној ситуацију у срезу, изабрано је командно руководство Среске милиције. За командира Среске милиције одређен је Борко Лазаревић, а заменика Добрица Кнежевић. Од среског руководства су добили наређење да приликом формирања милиције посебно воде рачуна о избору милиционара због сложености ситуације у срезу.¹⁶

Након одржане пленарне седнице Среског одбора започет је рад на организацији органа унутрашњих послова и милиције у Жичком срезу. До краја јануара и почетком фебруара 1945. при општинским народним одборима одређени су референти за унутрашње послове. По пристиглим извештајима до 7. фебруара 1945. референти су били постављени у 14 општинских народних

одбора, а у одборима где нису функцију су обављали председници народних одбора.¹⁷ (Табела 1)

Нова власт је учврстила своје позиције пре свега у градовима, варошицама и комуникацијама. Широки простори села и ненасељених планина постали су простор на коме су активно дејствовале бројне групе ЈВуО. Након краткотрајне сарадње са Црвеном армијом у борби против Немаца и повлачења Другог равногорског корпуса ЈВуО ка Голији и њеног растурања децембра 1944, на терен Жичког среза се вратио велики број припадника 1, 2. и 3. Жичке бригаде са командним кадром. Један део тих снага уништен је у првим данима по доласку комуниста на власт, неки су добровољно ступили у НОВЈ, али су се бројне организоване групе и појединци годинама одржали и опстајали на терену Жичког среза. Отворено су, као некада хајдуци, прокосили и подривали ауторитет нове власти која их је у службеној кореспонденцији и штампи називала „четници“, „бандити“, „кољаша“ и „одметници“. Њихово одметништво није значило потпуно отпадништво од друштва, усамљенички живот или друштвену одбаченост. Имали су подршку и симпатије великог дела народа у Жичком срезу. Били су зависни од својих јатака, симпатизера, блиских пријатеља и рођака, као и бивших сабораца од којих је један део био мобилисан у НОВЈ, КНОЈ и Народну милицију.

Постојање већег броја одметнутих група ЈВуО није била карактеристика само Жичког, већ и осталих срезова у Чачанском округу. Одељење унутрашњих послова ОНО Чачак је у више наврата током јануара 1945. достављала наређења среским и општинским одсецима унутрашњих послова да започну прављење спискова „одметника, бандита, кољаша“, њиховом стању, кретању, дезертерима и расположењу народа према власти. Одсек унутрашњих послова Жичког среза је 6.

[16] ИАК, фонд Срез Краљево, инв. бр. 1, књига Записника са седнице Среског народног одбора Краљево од 26. јануара 1945. до 20. новембра 1947, Записник са пленарне седнице СНО од 16. јануара 1945; Мирко Ј. Милићевић, Петар Човић, н. д., 443, 444; Пет дана касније, 21. јануара 1945, одржане су среске конференције НОО и ЈНОФ-а за Жички срез на којима су потврђени ново среског руководство и срески одбор (*Слободни Љас*, бр. 2, Чачак, 31. јануар 1945, 6); Јатак (tur. yatak) - гнездо, легло дивљег зверца; место где се почива, постеља; скровиште лопова или хајдука; онај који помаже или скрива лопове, хајдуке и уопште одметнике од власти и прекршитеље закона (Милан Вујаклија, „Лексикон страних речи и израза“, Београд, 1980, 372); Добрица Кнежевић, родом из Самаила, је након несрећног случаја (саморањавања) преминуо 6. априла 1945. у болници у Краљеви (ИАК, Фонд Скупштина среза Краљево, отсек унутрашњих послова, управни отсек, 1945, инв. бр. 693, бр. 128).

[17] По структури занимања већина одређених референата били су земљорадници (ИАК, Фонд Скупштина среза Краљево, отсек унутрашњих послова, управни отсек, 1945, инв. бр. 693, наређење бр. 108 од 2. фебруара 1945).

јануара 1945. тражио од свих општинских одбора да се хитно доставе извештаји о кретању „кољаша“ и стању у народу. У већини извештаја са терена, који су каснили скоро месец дана, наведено је да није примећено кретање одметнутих група са претпоставком да су „отишли у правцу Гоча – Копаоника“. Расположење народа према народној власти процењивано је као „доста добро“, „добро“, „повољно“ или „80%“. Извесно незадовољство народа правдано је тешком економском ситуацијом, мобилизацијом за војску и рад, реквизицијама без накнаде, плаћање пореза, давањем кулука у Краљево и узимањем „постељине за војску“.¹⁸ Пристигли извештаји су били у супротности са подацима који су изнети на пленарној седници Среског одбора, одржаној 16. јануара 1945. у Краљево, о постојању одметнутих група и великом броју јатака.

У току јануара 1945. године органи унутрашњих послова у Жичком срезу, у сарадњи са КНОЈ-ом успели су да брзо и лако ликвидирају руководство 2. и 3. жичке бригаде ЈВУО. Командант 2. жичке бригаде капетан Властимир Антонијевић ухваћен је и наредног месеца од стране војног суда осуђен на смрт. Капетан Љубиша Анђелковић, командант 3. жичке бригаде, убијен је током јануара 1945. на терену.¹⁹ И поред успеха у ликвидацији командног кадра одметнутих група ЈВУО, као и извештаја општинских органа унутрашњих послова о непостојању одметнутих група, ситуација на терену Жичког среза је била неповољна по нову власт. Прикупљање података о заосталим групама ЈВУО на терену Србије предузимала је и 5. српска дивизија КНОЈ-а у сарадњи са Главним штабом Србије

[18] ИАК, Фонд Скупштина среза Краљево, отсеку унутрашњих послова, управни отсек, 1945, инв. бр. 693, бр. 571.

[19] Антонијевић Властимир, капетан, рођен 1916. у Врби, стрељан 19. фебруара 1945. на основу пресуде Војног суда-већа чачанског подручја; Анђелковић Љубиша, капетан, рођен 1912. у Конарево, убијен јануара 1945. Органи унутрашњих послова су успели да придобију једног четника из његове пратње, који га и убија. (Архив Србије, Збирка докумената Безбедоносно-информативне агенције, II, ред. бр. 64 – Четничке банде и одметници, срез: жупски, копаонички и жички, страна 193-219; Мирко Ј. Милићевић, Петар Човић, н. б., 445).

и ОЗН-ом. Њихови подаци су се разликовали од општинских и среских органа унутрашњих послова. На подручју Гледићких планина задржало се доста припадника 1. жичке бригаде ЈВУО под командом Милорада Васића, као и група коју је предводио поручник Христифор Крца Милошевић на терену Подибра. Њима су се прикључиле и групе које су се враћале из Босне, али и велики број младића који је желео да избегне мобилизацију у ЈА. Одметнуте групе ЈВУО ометале су рад народних одбора, мобилизацију младића у ЈА, откуп и реквизиције које је вршила власт. У извештају Штаба КНОЈ-а од 17. јануара 1945. као значајнија „четничка“ група у Србији спомињала се једна на подручју Гледићких планина.²⁰ Потере и сукоби општинске/сеоске милиције са одметнутим групама ЈВУО углавном су били неуспешни. Због тога је на иницијативу Среског комитета КПЈ и у договору са органима власти јануара 1945. одлучено да се образује Помоћна команда места у Годачици. За команданта је именован Милорад Рудовић, комесара Жарко Хајдуковић, а за обавештајног официра Живота Букоњић „Пикавац“ као добар познавалац терена. Помоћној команди додељена је Трећа чета посадног батаљона, која се налазила на овом терену. У наредна два-три месеца ова команда је уз помоћ сеоске милиције успела да ухвати или ликвидира око 70 припадника ЈВУО, заплени архиву и заставу 1. жичке бригаде ЈВУО, открије део јатачке и обавештајне мреже, као и велику количину новца. Највећи успех је била ликвидација веће групе четника Гружанске бригаде са командантом Теофиловићем на подручју петропољских и закутских обронака Гледића. Приликом ликвидације групе четника Стевана Аћимовића заробљена је архива 1. жичке бригаде и већа количина новца. У Гледићу је ликвидирано неколико Васићевих четника, заплењено доста оружја, новца и застава бригаде. Приликом превоза заробљеног плена за Краљево, групе ЈВУО су

[20] Pukovnik Sekula Joksimović, *н. г.*, 77.

нападале органе унутрашњих послова са намером да поврате заставу.²¹

Народна милиција у Жичком срезу, чија је организација започета у другој половини јануара 1945, убрзо је расформирана и повучена у састав посадног батаљона у Краљеву, који је касније прикључен бригади Народне одбране. Општинске власти су након тога на појаву одметнутих група могле да реагују само обавештавањем посадног батаљона Команде места у Краљеву који би након дојаве организовао претресе терена и потере. Неорганизованост милиције, као и недостатак људства и оружја, условили су ангажовање већих војних снага и КНОЈ-а у борби против група ЈВуО на терену Жичког среза. КНОЈ је 28. јануара 1945. од ОЗН-е тражио 300 бораца из Београдске 4. дивизије КНОЈ-а ради упућивања у Чачански округ, превасходно на терен Драгачевског и Жичког среза. Ова групација је, вршећи свакодневне потере, успела да 1. фебруара уништи једну већу групу четника у селу Губеревци (Драгачевски срез), а дан касније у селу Попова река (Гокчаница) једну групу коју је предводио командант четничке бригаде.²²

Поред борбе са одметнутим група ЈВуО, органи унутрашњих послова били су оптерећени и бројним административним пословима, вођењем бројних евиденција и извештаја. Срески одсек унутрашњих послова био је у обавези да Одељењу унутрашњих послова ОНО Чачак доставља редовне седмичне, петнаестодневне и месечне извештаје о стању на терену. Извештаји су често каснили, због чега је Срески одсек унутрашњих послова критикован од надлежних органа. Окружни начелник унутрашњих послова је кашњење извештаја и слабе резултате среских органа унутрашњих послова оправдавао

недостатком стручног особља за рад у појединим одељцима Одсека и чињеницом „што су референти унутрашњих послова махом довољно неписмени и тешко се упућују у рад“. Шеф Среског одсека унутрашњих послова М. Милићевић је кашњење извештаја и неуспех у гоњењу „народних непријатеља“ налазио у расформирању Народне милиције, њеном смештају, недостатку оружја, лошој исхрани и одећи.²³

У Чачанском округу је до краја фебруара 1945. било укупно 2.450 милиционера, а од тог броја без наоружања 350. У граду Краљеву било их је 20, а у целом Жичком срезу укупно 145. Њихов број био је знатно мањи у односу на друге срезове и на величину територије коју је Жички срез обухватао. Недостатак оружја, нарочито аутоматског, била је посебна карактеристика за ову милицију. У сукобима са групама ЈВуО, који су по извештајима били углавном наоружани аутоматима, органи унутрашњих послова су углавном неповољно пролазили. Начелник одељења унутрашњих послова ОНО Чачак је од надлежних органа потраживао најмање 30 аутомата за овај срез.²⁴

Вођењем бројних евиденција и спискова утврђено је да је, до краја фебруара 1945, у целом округу било одметнуто од власти 1.261 лице. Од тог броја највише их је било у Трнавском (201) и Жичком (199) срезу. Статистику „одметника“ потврдио је и Д. Митровић, начелник Одељења унутрашњих послова ОНО Чачак, наводећи да се активност „бандита“ највише осећа у Жичком срезу где дејствују две групе „од којих једну води Миле Васић, бив. поручник Југословенске војске, а другу Крца Милошевић, такође поручник бив. Југословенске војске“. Групе су бројале по двадесет људи и биле су наоружане аутоматским

[21] Мирко Ј. Милићевић, Петар Човић, *н. г.*, 444-445; Аћимовић Стеван, од оца Јефтима, 35 година, родом из села Печеноге, технички официр/поручник, „погинуо као одметник – убијен 1945“ (МИАЧ, ОНО Чачак, књига Привремена евиденција конфисковане имовине у округу 1945, рубрика 13, р. бр. 252 и рубрика Чл. 28 Закона о конфискации имовине, р. бр. 341).

[22] Pukovnik Sekula Joksimović, *н. г.*, 77, 78.

[23] МИАЧ, ОНО Чачак, К-1, рег. бр. 8/45, бр. 3; ИАК, Фонд Скупштина среза Краљево, одсек унутрашњих послова, управни одсек, 1945, инв. бр. 693, бр. 3214 - извештај о организовању Народне милиције од 20. марта 1945.

[24] Број милиционара у округу: град Чачак – 45, трнавски срез- 217, драгачевски срез - 368, моравички срез - 290, љубишки срез – 419, таковски срез – 361, качерски срез - 335, студенички срез – 250 (МИАЧ, ОНО Чачак, К-1, рег. бр. 8/45, бр. 3).

оружјем. Све дотадашње потере и сукоби са овим групама били су неуспешни. Разлоге за лоше резултате органа унутрашњих послова Д. Митровић је налазио у командном кадру милиције који није био из жичког рејона, па није довољно познавао терен. Одговорност за неуспех у уништавању „одметника“ налазио је и у руководству Среског и општинских народних одбора јер „нису дали никакве властите иницијативе за уништавање ових банди“ и да народ „тога краја још стрепи и боји се бандитске каме“. Окружни начелник унутрашњих послова је констатовао да се милиција „подигне на ону висину која се тражи“. С друге стране, разлоге неуспеха требало би тражити и у приврежености и симпатијама једног дела народа према припадницима ЈВУО, што доказују добро организоване јатачке и обавештајне мреже. Власт је то другачије приказивала: „Народ је трован лажном пропагандом, стицајем прилика повезао се са њима и тако данас дошао и у незгодан положај и код НОВ. За лечење тога краја је најпотребније уништење ових банди.“²⁵

Један од начина да се смањи опасност од могућег ширег организовања бројних група ЈВУО била је општа мобилизација и одвођење омладине на фронт. Пропаганда преосталих група ЈВУО, кроз штампани материјал или усмену реч, утицала је на спровођење мобилизације, на коју се велики број младих није одазвао. Бежећи у шуму један део се прикључио и одметнутим групама ЈВУО. Према дезертерима власт није имала милости. Вршене су потере, хапшења, неки су осуђени, неки стрељани или убијени у потери. Акције власти према дезертерима нису наишле на добронамеран став народа. Дешавали су се и случајеви покушаја ослобађања ухапшених дезертера од стране народа или појединаца. Тако је Богдан Миољковић покушао 13.

[25] МИАЧ, ОНО Чачак, К-1, рег. бр. 8/45. бр. 3; У групи поручника Васића било је знатно више људи него што је извештајима окружних и среских органа представљано (АС, Збирка БИА, II, ред. бр. 64 – Четничке банде и одметници, срез: жупски, копаонички и жички, страна 193-219).

јануара 1945. да из затвора сеоске милиције у селу Драгосињци ослободи пет дезертера.²⁶

Постојање четничке гериле и великог броја дезертера који им се придружује, њихове акције и ликвидације представника и симпатизера власти, било је узнемирујуће по нову власт. Неуспех среских органа унутрашњих послова у борби са одметнутим групама ЈВУО треба тражити и у чињеници да мобилисани милиционери из Жичког среза нису желели да се боре са својим рођацима и комшијама који су били у шуми. После првих пуцњева они би застајали и допуштали да се група извуче. Ангажовање већих војних снага са људством који није било са терена Жичког среза, углавном несрпског порекла, донеће резултате, али и нове проблеме за власт. Бахатост ових јединица, бројне ликвидације без суђења и пљачкање народа, изазавали су општу узнемиреност и страх. Приликом проласка једне такве јединице преко Гокчанице свирепо је 1. марта 1945. убијен Радослав Жупањац из Рудњака.²⁷

Стање „народне сигурности“ фебруара 1945. у Жичком срезу оцењено је као „врло лоше“ и „хаотично“. Шеф Среског одсека унутрашњих послова М. Милићевић је у извештају навео да су „банде одрода и народних непријатеља активне на свом послу“, да убијају и терорису народ и „држе у заблуди становништво лажном пропагандом и још многим сипају прашину у очи, те немогу да се отрезне и да посматрају догађаје онакве какви су“. Активности група ЈВУО утицале су да народ „губи поверење у народну власт и у стабилност створеног стања“. Због изузетно неповољне ситуације у Жичком срезу стигле су 8. марта 1945. критике од Саве Протића, председник ОНО Чачак и Душана Митровића, начелника

[26] МИАЧ, Данило О. Белић, *Хроника Лучана* (рукопис), Лучани, 1966, 178; Миољковић Богдан, од оца Димитрија, рођен 1908. у Драгосињцима (МИАЧ, Војне пресуде, К-1, 89/45).

[27] Убијен је у Гвоздачкој реци. „Причало се да су га партизани пре стрељања живог одрали.“ [Милољуб Арсић, *Гокчаница* (Краљево : Историјски архив Краљева : Православни духовни центар „Св. Владика Николај Велимировић“, 2014), 54].

Одељења унутрашњих послова. Поред средског органа унутрашњих послова, посебно је критикован Средски одбор због недовољног анагажовања на решавању проблема одметнутих група. Окружне власти су захтевале од Средског одбора да се, поред оружја, против четника боре и речима, објашњавајући народу догађаје и позивајући га на сарадњу и подршку. „Шаптаче, оне на који начин држе у заблуди и очекују неку промену“ гонити „без милости“ и „тим начином доказати да је створено стање храбрим оружјем наших бораца сигурно и да је створено стање непроменљиво“. Наредило је да се Народна милиција организује „на чврстој основи од сигурних људи, оданих и поузданих који ће себе заложити за нашу општу ствар“ и да се за командире и команданте средске, градске и општинске/сеоске милиције поставе сигурни, поуздани и борбени људи. Препоручили су да се учини све да се организација милиције за гоњење „ових банди и оних који их подржавају“ постави на здраве темеље и да се „ове банде и њихови помагачи једном за свагда ликвидирају“. Свесни чињенице да милиција у Жичком срезу није била у стању да се сама обрачуна са одметнутим групама ЈВуО, предложили су средским властима да са војним властима направе заједнички план за гоњење и уништавање истих, да се организују обавештајне службе и активније ради међу народом. По мишљењу окружних власти разлог слабијег учинка у гоњењу и ликвидирању одметнутих група налазио се и у обавештајној мрежи ЈВуО у самој власти, Средском и Градском народном одбору Краљево, као и у средској милицији, од које су добијали информације о кретањима потерних јединица. Препоручено да се у даљем раду посебно посвети пажња, у тесној сарадњи са ОЗН-ом, чишћењу редова органа унутрашњих послова. Постојање обавештајне мреже припадника ЈВуО у органима власти и унутрашњих послова потврдио је и Момчило Радовић, потпредседник Средског одбора. Подносећи извештај о стању у Жичком срезу за месец фебруар, на

конференцији Окружног одбора 11. марта 1945. у Чачку, истакао је да је било случајева „да [су] се у месне одборе па и у милиције увукли несавесни људи, који су својим радом у неколико слабили наш покрет и тиме омогућавали боравак двома мањим четничким групама“ и да су предузете мере да се то стање поправи.²⁸

Две групе ЈВуО које су деловале на терену Жичког среза у међувремену су се спојиле у једну и углавном су се кретале по Жичком и повремено Гружанском срезу. Њихов опстанак на терену, и поред присуства већег броја војних јединица, био је могућ само уз добро организовану обавештајну и јатачку мрежу која их је снабдевала храном, одећом и обавештајним подацима. Спроводићи наређења окружних власти, средски органи унутрашњих послова су током фебруара и марта 1945. спровели акцију чишћења сопствених редова и откривање јатачке мреже преосталих група ЈВуО. Известан успех на откривању јатачке мреже је постигнут, али она није била уништена, што је време касније и показало. Због јатаковања групи поручника Васића и Животе Тодоровића „Кекере“ ухапшено је и осуђено десет лица од стране Војног суда у Чачку марта 1945. године.²⁹

Народна милиција у Жичком срезу је у току марта 1945. и даље била у фази организовања. До краја марта 1945. године од тридесет једног НОО одбора милиција је била организована у осамнаест, у пет је била у току, а у осам није била организована. Из организованих општинских милиција узет је по један војник и образован је потерни

[28] ИАК, Фонд Скупштина среза Краљево, одсек унутрашњих послова, управни одсек, 1945, инв. бр. 693; *Слободни Глас*, бр. 7, Чачак, 17 март 1945, 2; У селу Милавчићима секретар МНО, Ранисављевић Богомир, био је сарадник поручника Васића. Када је откривен прикључио се групи, а убијен је почетком 1947. године. (АС, Збирка БИА, II, ред. бр. 64 – Четничке банде и одметници, срез: жупски, копаонички и жички, страна 193-219)

[29] Осуђени су: Радојко, Живадин и Миодраг Маркићевић из Стубла; Обрад Петровић и Милоја Милосављевић из Леша/Лешева; Радојица Миловановић, Војислав Јовановић и Радисав Миљић из Стубла; Милован Милосављевић из Годачице/Гокчанице (?) и Милоје Милосављевић из Лешева (*Слободни Глас*, бр. 8, Чачак, 23. март 1945, 2).

вод, који је био смештен у Краљеву. Исхрана милиције, по следовању равна војничкој, вршила се из магацина Среског одбора. Јединице су биле смештене у зградама које је за то одредио Општински/Месни НОО одбор. За потпуну и правилну организацију милиције у срезу недостајали су људство и наоружање, посебно аутоматско. Бројно стање милиције није попуњено јер је у том периоду за потребе војске извршена мобилизација 1914-1927. годишта. Срески одсек унутрашњих послова је у више наврата од Окружног одбора безуспешно тражио да утиче на војне власти да ослободе изванбрај број мобилисаних војника старе милиције из састава 4. српске бригаде народне одбране у Краљеву и да се врати њихово наоружање. Среска милиција је марта 1945. имала 290 милиционара, а од наоружања 161 пушку и пет аутоматских оружја (два „брнгала“ и три „машингевера“). Број милиционара је у односу на фебруар 1945, када их је било 165, повећан, али је било потребно још 116 милиционара.³⁰ (Табела 2)

Народно расположење према новој власти је у марту 1945, на основу извештаја Окружне управе у Чачку и среских органа унутрашњих послова, било двојако. Присталице НОП-а су биле активне, док су други посматрали и очекивали „догађаје са стране, не загрејавајући се много ни на једној страни.“ Противници власти и њихове присталице „користе све моменте да путем шаптања и слично прикажу стање као несношљиво, несрпско и слично“ и надају се промени „мислећи на евентуалан сукоб између савезника и слично.“ Потере за групама ЈВУО биле су свакодневно организоване од стране војске (28. бригада КНОЈ-а) и Народне милиције. Ангажовањем војних снага „није се успело да се банде униште или десеткују“. Разлоге неуспеха приписивали су недостатку људства и оружја, као и доброј обавештајној и јатачкој мрежи група ЈВУО. Једини успех

органа унутрашњих послова у том периоду било је хватање једног млађег дечака, родом из Кордуна, који је био у групи поручника Васића. „Овај дечко је дао добре податке у погледу њиховог кретања, тако у погледу јатаковања, који ће за даљи рад добро послужити органима народне власти“.³¹

Док су интерни документи потврђивали лоше резултате у гоњењу остатака ЈВУО и двојаком расположењу народа, гласило Окружног одбора *Слободни глас* народу је приказивао другачију слику, у циљу приказивања способности и одлучности власти: „Народна милиција нашег округа уз припомоћ војних јединица, показала је врло добре резултате у току месеца марта, чистећи округ од четничких одметника – кољаша.“ Посебно се истицала помоћ народа који је „издајући места где су се ови зликовци скривали и својим учешћем допринео да се побију или похватају живи“. „Тако је само у току месеца марта по разним срезовима побијено у борбама 16, а похватао живих кољаша 31.“³²

Неорганизованост милиције у Жичком срезу и њени слаби резултати у борби против остатака ЈВУО, приморали су власт да почетком априла 1945. поново ангажује веће војне снаге. Одељење Народне одбране из Краљева сукобило се 12. априла 1945. на Столовима са једном групом ЈВУО. Том приликом убијен је Крено Балтић, родом из села Матаруге. Дан касније, 13. априла 1945, у атару села Врбе при сукобу са једном групом ЈВУО ухваћен је Раде Лисинац из села Ратине. Други извори наводе да се именовани, родом из Вранеша, заједно са својим братом Милошем добровољно предао и приступио милицији, након што су почетком априла убили поручника Христифора Милошевића „Крца“, у чијој су групи били. Остатак групе поручника Милошевића прикључио се другим групама или су се самостално скривали. Војска Народне одбране у Краљеву ухватила је 13. априла у селу Печеноге, приликом претреса терена

[30] ИАК, Фонд Скупштина среза Краљево, отсеку унутрашњих послова, управни одсек, 1945, инв. бр. 693, бр. 3214 - извештај о организовању Народне милиције од 20. и 24. марта 1945.

[31] МИАЧ, ОНО Чачак, К-1, Ф-1, рег. бр. 8/45, бр. 4.

[32] *Слободни глас*, број 11, Чачак, 12. април 1945, 4.

у Витковачкој општини, једног активног наредника бивше Југословенске војске. У првој половини априла на терену Жичког среза ухваћено је и 60 дезертера, који су упућени на фронт. У Крагујевцу се 2. маја 1945. војним властима предао свештеник и парох гледићи Милутин Продановић, који је био у групи поручника Васића.³³

Како се крај рата ближио, постојање одметнутих група ЈВуО представљало је све већу nelaгoду новој власти. Након убиства поручника Милошевића и распада његове групе, на терену је остала група поручника Васића која је деловала на простору Прекоморавље – Гружа и делу Левачког среза. Имали су „подршку од већег броја грађана у селима на поменутим подручјима“ и по процени органа безбедности група је на пролеће 1945. бројала око 160 бораца. У њеном саставу био је и велики број младића који су избегли мобилизацију у ЈА.³⁴ Постојање великог броја одметнутих припадника ЈВуО на терену и њихове активности довели су у питање учвршћивање власти. Да је ситуација била озбиљна доказује и пленарна седница Извршног одбора СНО Жичког среза, одржана 27. априла 1945, на којој је било постављено питање учвршћивања власти код народа. Након ове седнице долази до нове реорганизације и појачавање кадрова милиције. Почетком маја 1945. у милицију је примљен чиновник Јово Митровић, а у Унутрашње одељење Даринка Катанић и Милорад Петровић. Повратком из заробљеништва у органе унутрашњих послова примљени су и Бранислав Миловановић, бивши судија, и

адвокат Стојковић. У одређеним општинским одборима постављено је по пет саветника за унутрашње послове.³⁵ (Табела 3)

Организација и рад органа унутрашњих послова у округу, посебно у Жичком срезу, оцењени су од окружних власти као незадовољавајући. На другој скупштини Округног одбора у Чачку, одржаној почетком маја 1945, подноси се извештај о раду одељења унутрашњих послова, Благоје Богавац, секретар ОНО Чачак, истакао је да се у њему осећа недостатак стручног особља, али да власт неће упошљавати органе бившег управног апарата, „јер се мора у клици уништити сваки покушај буђења духа бивше полиције и жандармерије“. Скупштина је обавештена да су при среским одборима створени унутрашњи одсеци и милиција, али да има доста недостатака и да треба посветити више пажње „њеном васпитању и изградњи“.³⁶

„Грађански рат у миру“. Органи унутрашњих послова у Жичком срезу и борбе са остацима ЈВуО од маја 1945. године

Иако је нова власт успоставила контролу над главним средиштима и комуникацијама на простору Чачанског округа, проблем са равнорском герилом постајао је након званичног завршетка рата све актуелнији. Уништење главнине снага ЈВуО током маја 1945. на простору Зеленгоре и у долинама Дрине и Сутјеске, донеће на простору округа одређене промене. Поред већ постојеће гериле, која је опстала од децембра 1944, појављују се и веће групе и појединци који су избегли ликвидацију у Босни. Са њима се уједињује и велики број дезертера из војске и Народне

[33] Балтић (Миљка) Кренислав, 38 година (МИАЧ, ОНО Чачак, К-1, Ф-1, рег. бр. 8/45, бр. 4); АС, Збирка БИА, II, ред. бр. 64 – Четничке банде и одметници, срез: жупски, копаонички и жички, страна 193-219; ИАК, Фонд Скупштина среза Краљево, отсек унутрашњих послова, управни отсек, 1945, инв. бр. 693, бр. 69 од 18. јуна 1945, р.бр. 22. и 23; Милутин Продановић, од оца Ђорђа и мајке Крстине, стар 34 године, рођен у Ивањици, свештеник гледићи, осуђен 6. јуна 1945. од Војног суда ваљевске војне области-већа чачанског подручја на 15 година лишења слободе уз трајан губитак грађанске части (МИАЧ, Војни суд, К-6, К. 553-562/45).

[34] АС, Збирка БИА, II, ред. бр. 64 – Четничке банде и одметници, срез: жупски, копаонички и жички, страна 193-219.

[35] Фонд Срез Краљево, инв. бр. 1, Књига записника са седница Среског НОО Краљево од 26. јануара 1945. до 20. новембра 1945, Записник са пленарне седнице од 27. априла и 10. маја 1945; ИАК, Фонд Скупштина среза Краљево, отсек унутрашњих послова, управни отсек, 1945, инв. бр. 693, наређење ОНО Чачак од 3. маја 1945.

[36] *Слободни глас*, број 14, Чачак, 11. мај 1945, 4.

милиције. Групе од три до пет или веће од 20 до 30 четника „одметника“, из својих сигурних склоништа код проверених јатака, кретале су у акцији на чланове Народних одбора, Јединственог народноослободилачког фронта (ЈНОФ) и станице Народне милиције са слабијом посадом. Јатачка и обавештајна мрежа била је веома разграната и састављена од разних људи са различитом мотивацијом. Знатан број јатака био је из редова породица и родбине одметнутих четника, али и других људи који нису имали симпатије према власти. Али било је и оних који су помагали изненадне посетиоце из страха од могуће освете ако не би били од помоћи. Герилци су велику помоћ имали и од својих убачених људи у редовима Народне милиције, преко којих су добијали информације о кретању, организовању потера и заседа органа безбедности. Одељење унутрашњих послова ОНО Чачак у својим извештајима истиче нарочито појачану активност група ЈВУО у Жичком, Драгачевском и Моравичком срезу. Ангажовање већих војних снага није донело повољне резултате у борби са групама ЈВУО које су активно деловале против власти у Жичком срезу. Ауторитет власти и њених безбедоносних формација био је нарочито пољуљан маја 1945. када је група поручника Васића у Лађевцима, на месту званом Баре, убила политичког комесара и команданта батаљона 28. бригаде 47. српске дивизије.³⁷

У Жичком срезу дејствовале су четири организоване групе које су имале добро организовану обавештајну и јатачку мрежу. Најбројнија је била група поручника Васића са око 160 бораца. Она се кретала и дејствовала по рејону Гледићких планина, Угљарева, делу Левачког среза (планина Дулан) и подручју Груже. У време јачих потера пребацивала се у Трстенички, Гружански, Левачки (Рековац), Лађевце, Цветке и Трговиште (Жички) срез. У садејству са Васићевом групом била је често

[37] МИАЧ, ОНО Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45; АС, Збирка БИА, II, ред. бр. 64 – Четничке банде и одметници, срез: жупски, копаонички и жички, страна 193-219.

и група Животе Тодоровића „Кекера“. Трећу је предводио Милорад Остојић „Горило“, родом из Самаила (имала је између 10-15 бораца, кретала се и деловала на подручју Буковице, Самаила, Рођевића, Ласца, Мрсаћа и других околних села Жичког среза, а у току потера прелазила и у Студенички и Љубићко-трнавски срез),³⁸ а четврту је предводио Драгољуб Гочанин, ранији командант бригаде. Ова група, од 14 бораца и седам дезертера из Гоча, дејствовала је на терену планине Гоч и у селима између Врњачке Бање и Краљева. Групи се придружио и један број четника из ликвидираних групе Христивоја Крце Милошевића и дезертери из НОВ. Није изводила веће акције и углавном је избегавала потерне јединице. Касније су се из ове групе издвојили Момчило Радовић „Чукур“ и Рафаило Весовић „Фифа“.³⁹

У местима Чачанског округа, где није било „одметника“, током јуна 1945. стање је било нормализовано. По извештајима органа унутрашњих послова у деловима где су биле активне групе ЈВУО „народ још страхује, наши људи не спавају код својих кућа из страха од банди, одбори неизвршавају наређења и готово редовно траје извесно превирање“. Одметнуте групе ЈВУО нарочито су биле активне у Жичком срезу, на Гледићким планинама, Милавчићима и Печеногама. У тим местима власт није функционисала. Мере које је предузимала биле

[38] У групи су били: Борисав Жабренац и Видосав Рамовић из Самаила, Сениша Вуковић и Велимир Анђеловић из Врдила, Станимир Ковачевић из Јарчујка, Душан Шундовић из Драчкића, Миле и Десимир Ђегатовић/Ђогатовић из Пекчанице, Драган Петровић из Рођевића, Бранко и Радојка Урдов из Мрсаћа (АС, Збирка БИА, II, ред. бр. 64 – Четничке банде и одметници (срез: жупски, копаонички и жички), страна 193-219).

[39] У групи су били: Радојица Рафаиловић, командант 2. батаљона трстеничке бригаде, родом из Врбе; Рафаило Весовић „Фифа“ из Грачаца; Момчило Радовић „Чукур“ из Врбе; Милован Илић из Ваљева; Милан Радојевић „Јанинац“ из Врбе; Милутин Вујић из Новог Села (трстенички срез); Милијан и Милан Ђилерџић из Грачаца; Љубиша Бурмазовић из Гоча (трстенички срез); Душан Јовичић из Гоча; Радојко Мило-сављевић из Грачаца; Милош Ташић из Драгосиња и Брацо Милосављевић, ученик из Чачка (АС, Збирка БИА, II, ред. бр. 64 – Четничке банде и одметници, срез: жупски, копаонички и жички, страна 193-219)

су неуспешне, „милиција, народна одбрана и др. нису успели да постигну неке боље резултате“. Окружне власти су предлагале да се „непријатељ“ строже кажњава и да се пошаље још оружја и бољи војни руководиоци за милицију. Током јуна 1945. долази до промене у руководству среског Одсека унутрашњих послова. Дотадашњи шеф одсека Мирко Милићевић премештен је у Шабац, а на његово место је 15. јуна 1945. постављен судија Бранислав Миловановић који је ратне године провео у заробљеништву. Промењено је и руководство ГНОО Краљево, 4. јуна 1945, када је за председника изабран Момчило Радовић, потпредседника Петар Ристић, а шефа Одсека унутрашњих послова поново Радомир Јововић.⁴⁰

На простору Жичког среза у првој половини јуна месеца извршено је више напада на представнике власти. У атару села Ласца 3. јуна једна група ЈВуО се сукобила са борцима пролетерске бригаде који су тамо били на терену. Пошто је била само једна патрола ове бригаде, то се она после краће борбе повукла. У селу Чукујевац 5. јуна убијен је Живота Милићевић. Истрагом коју су спровели органи унутрашњих послова „утврђено је да су ово убиство извршили припадници организације Д. М., а вероватно група Животе Тодоровића и Животе Обрадовића“ за којима су вршене губе. Истог дана у селу Лешеву убијен је Адам Марковић, одборник истога села, од „непознатих наоружаних људи“. Од непознатих лица 9. јуна убијен је Мита Ђокић из села Трговишта, а 10. јуна Живан Станић из Милавчића и Драгољуб Симеуновић из Трговишта. Органи унутрашњих послова су ова убиства приписивали наоружаним „бандама“ и „кољашима“. Група од двадесет четника је у ноћи 11. на 12. јун опколила кућу Драгића Драгићевића из Мршинаца (Трнавски срез),

одузела радио-апарат, па се затим удаљила у правцу Адрана. У току месеца нарочито је била активна група поручника Васића која се појављивала у селу Дуланима. У овом периоду четници су ошишали Наду Митровић у селу Печеноге. Сеоска милиција је приликом сукоба са групом од двадесет четника у селу Мланчи, 22/23. јуна, ранила два четника, након чега се ова група повукла у правцу Моравичког среза. До краја јуна 1945. Среска милиција је убила („стрељала“) двадесет седам припадника ЈВуО, ухватила у потери девет, девет одметника се добровољно предало, док је њих тридесет четворо осуђено од стране суда. У списковима „одметника“ које је водио Срески одсек унутрашњих послова, по извештају од 18. јуна 1945, налазило се и осамдесет пет лица за које се није знало „дали су се предали или ликвидарани“.⁴¹ У току месеца органи унутрашњих послова су ликвидирали и један број дезертера. Тако је 11. јуна III пролетерска бригада након хапшења стрељала у селу Полумиру шест војних бегунаца. Сем група ЈВуО које су већ деловале на терену Жичког среза, а биле су већином родом одатле, повремено су дејствовале и групе из суседних срезова. У селу Ласцу је 26. јуна дошло до сукоба једне четничке тројке са милицијом села Ласца која се, после краће борбе, у којој је један герилац рањен, повукла у шуму. У тој тројци су били четници Милован Грујанац и Мирослав Сретеновић из села Жежевица (Трнавски срез). У борбама са одметнутим групама током јуна 1945. погинула су четири војника КНОЈ-а, два у Милавчићима и два у Милочају.⁴²

Активности одметнутих група ЈВуО и након два месеца од завршетка рата нису спласнуле. Биле су нарочито појачане пред прославу Дана устанка које је организовала

[40] МИАЧ, ОНО Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45; ИАК, Фонд Срез Краљево, инв. бр. 1, Књига записника са седница Среског НОО Краљево од 26. јануара 1945. до 20. новембра 1945. и фонд Скупштина општине Краљево, Књига записника са седница ГНО Краљево од 10. децембра 1944. до 28. децембра 1945.

[41] МИАЧ, ОНО Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45; ИАК, Фонд Скупштина среза Краљево, одсек унутрашњих послова, управни одсек, 1945, инв. бр. 693, бр. 69, 18. јун 1945.

[42] МИАЧ, ОНО Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45; АС, Збирка БИА, II, ред. бр. 64 – Четничке банде и одметници, срез: жупски, копаонички и жички, страна 193-219.

власт, конгрес ЈНОФ-а и након заказивања избора. Главни циљ био је ометање избора и сва активност је била усмерена ка изборним местима. Напади на представнике власти, посебно одборнике народних одбора, све су учесталији. Неке су убили, неке испребијали, а жене које су учествовале у органима нове власти малтретирани, пребијали и шишали. Поред оружаних, било је и акција растурања летака које су сами израђивали на шапирографу или их сами исписивали руком. Пресретали су и групе сељака које су организовано ишле на митинге ЈНОФ-а.

Прослава Дана устанка у читавом округу, по извештајима окружног листа, обележена је „величанствено“ и „без инцидентата“. Избори за делегате за конгрес ЈНОФ-а протекли су у „потпуном реду“ и „без икаквих изгреда“. Извештаји органа унутрашњих послова приказивали су другачију слику. У Жичком срезу избори су прошли уз слабо учешће омладине и жена. Без омладине гласало је укупно 75%. Жене се, на гласачким местима где су се појављивале, често биле исмејаване. У неким селима ЈНОФ није иступио јединствено. Појавиле су се две странке, демократе и радикали, који су и победили. У Краљеву је гласало 5.000 гласача, уз слабо учешће омладине. У граду је њих деветоро гласова за поручника Васића, а по двоје за краља и Дражу Михаиловића.⁴³

Безбедоносна ситуација је и даље била неповољна по власт. Начелник Одељења унутрашњих послова ОНО Чачак, у извештају за јул месец, истакао је да се на терену „крећу стално банде“ и нападају органе власти, симпатизере и милицију. По свим случајевима сукоба вршене су губитке, али без резултата. Милиција је нападана ноћу, изненада и у борбама је имала губитике. Ноћу између 5. и 6. јула нападнут је и рањен стражар сеоске милиције у Бзовику. У селу Грачац извршен је у ноћи 7. на 8. јул пренапад Васићеве групе на кућу Бошка Дебељака. Том приликом дошло је

до сукоба у коме су страдале Бошкова супруга Милојка и ћерка Здравка, а теже рањена ћерка Драгица. Убрзо долази и до сукоба грачачке милиције са Васићевом групом и том приликом су погинули командир милиције и милиционар Живорад Касалица из Грачаца. До напада на милиционаре долази и у самом Краљеву. Тако је 10. јула, у 10 часова увече, Милорад Остојић „Горило“ извршио пренапад на кућу Љубише Коларевића из Мрсаћа, водника Градске милиције у Краљеву. Ноћу између 11. и 12. јула непозната лица напала су сеоску милицију у Врху. У Рибници, заселак Змајевац, 12. јула 1945. погинуо је Звездан Николајевић, председник МНО и руководиолац сеоске милиције, а теже рањени Славко Лазаревић, милиционар (касније умро) и Стеван Савић у сукобу са групом Рафаила Каравесовића „Фифе“ и Момчила Радовића „Чукуре“. Ова група ЈВУО извршила је и убиство Предрага И. Чеперковића. Истог месеца група Милорада Остојића „Гориле“ ранила је командира милиције Миљојка Пиљојчића и једног војника ЈА и убила једног милиционара из Врдила. У Мусиној реци ова група је убила шест чланова породице Милутиновић. Група поручника Васића у Тавнику је убила једног, а у Цветкама ранила милиционара Јарослава Срњића. Групе ЈВУО из Жичког упадале су и у Трнавски срез. У ноћи 25. на 26. јул група Милорада Остојића „Гориле“ извршила је пренапад на кућу Лексе Вујовића из Качулица. У групи су поред „Гориле“ били Бранко Урдов из Мрсаћа, његова жена Радојка и Борисав Жабренац из Самаила. Били су наоружани шарцем, револверима и пушкама.⁴⁴

[43] *Слободни глас*, број 24, Чачак, 14. јул 1945, 1-2; МИАЧ, ОНО Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45.

[44] Остојић Милорад „Горило“, земљорадник, 1921, Самаиле (од оца Вука и мајке Луције), убијен 1946; Каравесовић Радовија Рафаило „Фифа“, 1923, Грачац, убијен 1946. у Жичком срезу; Радовић Милорада Момчило „Чукур“, 1922, Врба, убијен 1946; Жабренац Секуле Борисав, земљорадник, Самаиле, ухваћен септембра 1945. и осуђен на смрт стрељањем; Урдов (Живана) Бранко, рођен 14. октобра 1923. у Мрсаћу, Жички срез, мобилисан у НОВЈ, дезертирао и са „Горилом“ убијен августа 1945; Урдов Милутина Радојка, домаћица, 1924, Милочај, била је у штабу 2. Равногорског корпуса, удала се за Бранка 1943, ухапшена након ликвидације мужа (МИАЧ, ОНО Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45; АС, Збирка БИА, II, ред. бр. 64

Неповољна безбедоносна ситуација констатована је на Скупштини среза 12. јула 1945. у Краљеву. „Банде врше терор над појединим грађанима, нашим пријатељима, те с тога је безбедност врло мала и народ живи у страху.“ Стање и способност милиције у срезу и њеног командног кадра оцењено је негативно од стране начелника Одељења унутрашњих послова ОНО Чачак. Уочени су бројни проблеми - недостатак људства, оружја, слабо унутарње стање (војничко и политичко), неспровођење мера чишћења милиције. По мишљењу окружног начелника, одметнуте групе ЈВуО нису се могле уништити без помоћи војске. Поред наведених проблема, све су учесталије и појаве дезертерстава из редова милиције и КНОЈ-а. Јединице Народне одбране су 4. јула убиле Славомира Стојковића, војног бегунца из Мланче, а ухапсиле Милоја Милићевића и Љубомира Бркушанина из Мланче. Милиционар Хранислав/Бранислав Н. Видосављевић из Милаковца дезертирао је 9/10. јула, док је био на стражарском месту и са собом однео аутоматску збројевку. На дан 9. јула ухваћен је Светомир Чолић из Ласца, војни бегунац III чете 4. батаљона Народне одбране у Краљеву. Осим њега, ухваћен је војни бегунац Радомир Љубисављевић из Кралева, као и Павле Јанковић из Ласца, дезертер из општинске милиције у Роћевићима.⁴⁵

Долазак већих војних снага, углавном несрпског порекла, изазвао је велико незадовољство и страх код народа у Жичком и суседном Трнавском срезу. У току прве половине јула месеца на територији Трнавског среза стационари су војници 3. чете 1. батаљона 3. бригаде Дивизије народне одбране. Понашање војника ове јединице је „изазвало опште узнемирење и страх код читавог света“ и

.....
- Четничке банде и одметници, срез: жупски, копаонички и жички, страна 193-219)

[45] ИАК, фонд Срез Краљево, инв. бр. 1, књига Записника са седница Среског НОО Краљево од 26. јануара 1945. до 20. новембра 1947; МИАЧ, ОНО Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45.

„исти су почели вршити нарезе за храну и злостављати народ“, извештавали су органи из Чачка. У селу Ласцу узели су 900 оброка хране, а „уз то су хватали сељаке, који су у сумрак ишли селом, па ове везивали и остављали тако да преноће везани“. Овакав поступак војника био је и у суседним селима Трнавског среза (Петница, Премећа, Рајац, Жаочани и Мршинци). Народ је био изложен пљачки хране и приватне имовине, везивању и ликвидацијама. По селима се причало да су војници из Македоније и са Косова.⁴⁶

Доношење Закона о бирачким списковима 10. августа 1945. и заказивање избора за 11. новембар 1945. године били су од примарне важности за нову власт у циљу обезбеђивања легитимитета. Због тога су били одлучни да тај легитимитет обезбеде и изборе добију по сваку цену. По Закону о бирачким списковима, бирачко право није било дозвољено онима који су „окаљали част народа“ и били посредно или непосредно сарадници окупатора, у које је власт сврставала и припаднике ЈВуО. У Чачанском округу током августа и септембра сви нивои власти били су ангажовани на састављању бирачких спискова (то су радили месни народни одбори, који су их потом достављани среским комисијама на одобрење). Среску комисију су сачињавали један судија и по један члан среског и месног одбора. Након њиховог одобрења списак би био јавно истакнут како би народ могао „да контролише да види ко није убачен а треба, а ко треба да се избрише са списка“. Спискови су морали бити очишћени од свих противника новоствореног стања. Окружни лист *Слободни Ћлас* је извештавао са зборовна наводећи да народ не дозвољава да у бирачке спискове уђу „сарадници окупатора“ и они који „роваре“ против власти са паролем да је злочин дати право гласа „непријатељима народа“.⁴⁷

[46] Исто.

[47] *Службени лист ДФ*, бр. 59, Београд, 11. август 1945, 541-543; *Службени Ћласник НР Србије*, бр. 27, Београд, 1. септембар

Главна претња властима пред заказане изборе била је бројна герила која је опстала на терену, као и део народа који се није мирио са новоствореним стањем. Извештаји органа унутрашњих послова наводе да се ситуација у Жичком срезу током августа „сасвим погоршала“ и да се активност одметнутих група ЈВУО „на терену претворила у једно велико зло са киме се мора најхитније ликвидирати“. Народ је пасивно посматрао догађаје и све мере власти „сматра као знак слабости и попуштања“ и, како је „реакција говорила“, да „тако савезници хоће“. Главне мете напада група ЈВУО били су органи власти, месни одбори и милиција. Тако су 5. августа два непозната наоружана лица пресрела одборника МНО у Мрсаћу и наредили му да виче „Живео краљ Петар и кољаша“, а затим га испребијали, претресли и одузели одборничку објаву. Четири дана касније извршили су ликвидацију Живадина Јашовића из Гледића. Милиционар Добривоје Буђевац из Тавника, са службом у Годачици, погинуо је у сукобу са четницима у ноћи 11. на 12. август. Истог дана на игранци у Самаилаима убијен је Јован Дамјановић, борац ЈА, а Миросанда Стевановић из Мршинаца је ухапшена од стране три непозната човека и једне жене. У сукобу са Васићевом групом у Дрлупи 13. августа погинули су један официр и два војника и припадника КНОЈ-а. Истог дана група Миодрага Остојића „Гориле“ извршила је претрес куће Драгослава Зечевића из Самаила. На појаву веће групе ЈВУО у Мрсаћу, војска и милиција је 14. августа предузела потеру и блокаду села. Том приликом убијен је Бранко Урдов, а погинула су два припадника КНОЈ-а и ЈА. Дан касније ухапшена је Радојка, жена Бранка Урдова, и предата ОЗН-и. Од стране групе четника Миодрага Остојића „Гориле“ убијен је 23. августа председник МНО Самаила, а 28. августа Ђорђе Антонијевић из Дрлупе. Истога дана дошло је и до сукоба милиције Лазачке општине у селу Премећа (Трнавски

.....
1945, 402-403; *Слободни глас*, бр. 30, Чачак, 25. август 1945, 2. и број 31, 1. септембар 1945, 1.

срез) са групом од осам четника који су били у групи Новице Цогољевића из Драгачева. У борби је погинуо један милиционар.⁴⁸

Учесталији напади одметнутих група ЈВУО и јавна иступања „реакционара“ против органа власти у Жичком срезу потврђени су у извештају М. Достанића, наченика Одељења унутрашњих послова ОНО Чачак, од 7. септембра 1945. У обезбеђењу државног поретка органи унутрашњих послова се нису „довољно снашли“. По мишљењу М. Достанића у редовима милиције осећало се „извесно мекуштво и лабавост према непријатељу“. Као главни проблем означио је људство Народне милиције које је радило уз потпуно одсуство конспирације, док је један део одржавао везе са одметнутим групама ЈВУО и дезертерима. У току августа 1945. органи унутрашњих послова у Жичком срезу нису имали већих успеха у борби са ЈВУО. Једини већи успех било је хватање двадесет пет војних бегунаца, док се осамнаест њих добровољно предало. Властима се од „одметника“ у току месеца предао само Станимир Ковачевић из Јарчујка, четник који је био у групи „Гориле“.⁴⁹

Контролом прављења бирачких спискова органи унутрашњих послова добили су „доста јасно стање по селима“. Било је случајева да су народни одбори у Жичком срезу одговарали да „нема нико да се избаци из спискова, или одузмите целом селу или ником“. Оваква пракса неких одбора правдана је страхом од одметнутих група ЈВУО. У неким селима представници власти нису смели ни да спавају у својим кућама већ су се крили. Међутим, било је и случајева да су представници власти јатаковали четницима.⁵⁰ Јатачка и обавештајна мрежа одмет-

[48] МИАЧ, ОНО Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45; АС, Збирка БИА, II, ред. бр. 64 - Четничке банде и одметници, срез: жупски, копаонички и жички, страна 193-219.

[49] МИАЧ, ОНО Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45; Ковачевић (Марко) Станимир, зидар, 1907, Јарчујак, командант батаљона, осуђен на 8 година затвора (АС, Збирка БИА, II, ред. бр. 64 - Четничке банде и одметници, срез: жупски, копаонички и жички, страна 193-219).

[50] МИАЧ, ОНО Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45.

нутих група ЈВуО није била уништена нити угрожена, што је у знатној мери умањило успехе органа унутрашњих послова. У току августа месеца постигнут је до тада највећи успех, када је откривена већа група јатака која је служила за одржавање веза са групом поручника Васића, свештеником Петром Жиравцем у Краљеву и Животом Тодоровићем „Кекером“. У Краљеву је 23. августа 1945. ухапшен Рака Андрић из Сирче кога су иследни органи сматрали „за једног од главних обавештајаца“ и четничким повреником за Сирчу. Јавни тужилац Округа чачанског 13. септембра 1945. оптужио је већу групу људи због јатаковања и због тога што су у периоду од јула до септембра 1945. „као функционери из позадине, свесно предузели такве радње са којима су се повезали односно продужили везу са одметницима и припадницима издајничке организације оружаним бандама“ и да су помагали у убијању представника месних власти у циљу насилног обарања постојеће власти. Истрагом ухапшених јатака утврђено је да је један део милиционара радио за одметнуте групе ЈВуО, након чега је среска милиција поново расформирана и реорганизована. Истовремено се по селима формирају народне страже састављене од чланова и симпатизера КПЈ ради ефикасније заштите органа народне власти. Оружје је давано „нашим људима по селима“ у циљу заштите месних органа у акцији прављења бирачких спискова.⁵¹

Новом реорганизацијом милиције у Жичком срезу нису решени проблеми недостатка људства и оружја. Окружне власти нису биле задовољне извршеном реорганизацијом, због чега је начелник Одељења унутрашњих послова ОНО Чачак заказао седницу Среског одбора за 4. септембар 1945. у Краљеву. На седници је М. Достанић пренео наређење

[51] Рака Андрић је осуђен на 20 година затвора. Одлуком Президијума Народне скупштине ФНРЈ бр. 7414 од 8. новембра 1951. казна му је смањена на осам година (МИАЧ, Окружни суд, ознака КЗП, К-2, 68/45; МИАЧ, ОНО Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45).

Министарства унутрашњих послова о хитности реорганизације Среске милиције. Унутрашњи одсек требало је да се подели на пет одељења/одсека: 1. општи одсек - у коме би радили референти за правно административне послове, за грађанско стање са статистиком, за контролу и регистрацију становништва и странаца, рачуноводство и архиву-писарницу; 2. персонални одсек - вођење картотеке за чиновнике и милиционаре; 3. одељак народне милиције - референти народне милиције, кривично-истражни, криминално-технички, ватрогасни и саобраћајни; 4. економски и 5. шифранти. Окружни начелник унутрашњих послова овом приликом је предложио да за референта милиције „у обзир“ долази само Милан Чучковић који радио као иследник у ОЗН-и.⁵²

Примаран задатак органа унутрашњих послова пред заказане изборе, по наређењу Министарства унутрашњих послова од 6. септембра 1945, био је обезбеђење рада бирачких места и комисија од напада „банди“. Наређење је од стране ОНО Чачак у два наврата, 7. и 22. септембра, прослеђено среским органима унутрашњих послова са препоруком да се у местима где изборне комисије раде и где постоји организована милиција од исте буде обезбеђена. У местима где није организована милиција препоручено је да се органи унутрашњих послова повежу са месним организацијама, војском, омладином и сеоским стражама у циљу обезбеђивања бирачких комисија. „Ово схватити најозбиљније и хитно поступити по истом.“⁵³

У Чачанском округу одржани су током септембра и октобра 1945. бројни предизборни скупови и конференције. На скуповима су се често чуле и поруке упућене противницима нове власти од стране истакнутих

[52] ИАК, фонд Срез Краљево, инв. бр. 1 књига Записника са седница Среског НОО Краљево од 26. јануара 1945. до 20. новембра 1947, записник са седнице Извршног одбора СНО од 1. септембра 1945 - извештај Бранка Миловановића о реорганизацији милиције и Записник са седнице СНО од 4. септембра 1945.

[53] ИАК, фонд Скупштина среза Краљево, инв. бр. 693, бр. 101.

локалних и републичких функционера комунистичке партије. На предизборном скупу у Чачку, 25. септембра 1945, кандидат за народног посланика испред Народног фронта Милка Минић је истакла да избори треба да учврсте и одбране тековине рата тако „да више нико не може помислити на овакве или онакве промене“. Са предизборног скупа Народног фронта у Краљеву, 13. октобра, поручено је да „неколико хајдука из шуме“ и „банкара који стоје иза Грола“ не могу судити и владати државом сељака и радника. Скуп је завршен паролом „Да живи последња победа над реакцијом!“.⁵⁴ У истом периоду настављене су и активности на прављењу бирачких спискова. Органи унутрашњих послова су све ове активности будно пратили и извештавали надлежне органе. Радови на бирачким списковима изазвали су велико интересовање и учешће народа, али се ипак осећао „приличан подземни рад остатака реакционарних елемената, црноберзијанаца и шпекуланата у циљу да омету изборе“. Народна милиција и ОЗН-а су у Краљеву под присмотром ставили четрнаест „реакционара“. Органи унутрашњих послова су процењивали да се један део противника власти налази у стању „ишчекивања и резервисаности“, док други отворено сарађује са „одметницима“ који врше притисак на народ „плашећи га и претећи му у изборној кампањи“.⁵⁵

Безбедоносна ситуација се током септембра и почетком октобра 1945. погоршала

[54] Кандидати НФ за Жички срез: кандидат - Драгомир Карајовић, лекар из Краљева; заменик Миле Гвозденовић, земљорадник из Жиче; кандидат - Милош С. Рафаиловић, земљорадник из Врбе; заменик Душан Ст. Ристић, мајор ЈНА из Краљева (*Слободни глас*, број 35, Чачак, 29. септембар 1945, 1-2; број 36, 5. октобар 1945, 4; број 38, 19. октобар 1945, 1-2).

[55] Главни задатак конференција био је везан за састављање бирачких спискова. По завршетку, конференције су се претварале у манифестације/демонстрације против тзв. „народних непријатеља“. Окружни лист је жигосао грађане који су били противници нове власти са слоганом „БИРАЧКО ПРАВО ЈЕ ЧАСТ, НАРОДНИ НЕПРИЈАТЕЉИ НЕМАЈУ ЧАСТИ – НЕМАЈУ БИРАЧКОГ ПРАВА!“ (*Слободни глас*, број 31, Чачак, 1. септембар 1945; број 32, 8. септембар 1945; МИАЧ, ОНО Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45).

у Жичком срезу, на територији Прекоморавља и Гружи. У евиденцијама „одметника“ које је водило Одељење унутрашњих послова ОНО Чачак, на територији округа је до краја октобра 1945. било 1.082 одметнута лица. Велики број припадника ЈВУО, „подељен у мање групице од по три до десет људи“, крстари по терену и напада представнике власти, „махом оне који воде месне одборе или оне који имају неку сличну или јавну функцију“. Група поручника Васића је 21. септембра 1945. у заседи убила командира Народне милиције Радоша Маџаревић из Чукојеваца и милиционара Драгишу Станишића. У истом сукобу рањену су милиционари Драгослав Гавриловић и Добросав Росић, који су на путу до болнице преминули. Седам дана касније, у Витановцу, иста група је убила одборника месног одбора и вођу „потерног одељења у саставу ОТН“ Станимира Томовића и ранила његову супругу. У току октобра група Милорада Остојића „Гориле“ убила је војника Димитрија Предовића у Самаилима.⁵⁶

Током октобра 1945. милиција је реорганизована и „коначно пречишћена и у њој су остављени најбољи другови“. Налазила се „у стадијум усавршавања и развитка“ и након отпуштања тридесет једног милиционара попуњена новим људством. Побољшано је одевање и снабдевање оружјем среске милиције. На појачане активности одметнутих група ЈВУО крајем октобра и почетком новембра 1945. органи унутрашњих послова делују много ефикасније. Предузете су и оштрије мере према јатацима и родбини одметнутих четника. Брзим покретима мањих јединица, применом „партизанског“ начина ратовања, изолоцијом породица и читавих села која су симпатисала и подржавала четнике, стварањем логора за четничке породице или дислокацијом у друге срезове, као и прерушавањем у четнике, преокренута је

[56] МИАЧ, ОНО Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45; АС, Збирка БИА, II, ред. бр. 64 – Четничке банде и одметници, срез: жупски, копаонички и жички, страна 193-219.

ситуација на терену уочи и након избора 1945. у корист нове власти.⁵⁷

Пред изборе у Чачанском округу велики број безбедоносних снага био је стационаран у циљу обезбеђења избора и психолошког притиска на народ, нарочито на „колебљиве“. Избори су одржани 11. новембра. Од укупно 171.026 гласача, није гласало њих 26.232 или 15,34%. У Чачанском округу за ЈНОФ је гласало 137.094 или 95,11%, а за празну кутију 6.890 или 4,89%. У Жичком срезу није гласало чак 9.875 гласача (преко 30%), а кутија без листе имала је преко 2.500 гласова.⁵⁸

Након изборне победе и обезбеђеног легитимета, власт је кренула у коначни обрачун са одметнутим групама ЈВуО. Непосредно након избора, почетком децембра 1945, разоткривена је једна већа група јатака која је од стране Дивизијског војног суда у Краљеву фебруара 1946. осуђена на вишегодишње казне. Среска милиција је током децембра 1945. ухватила и ликвидирала више одметнутих припадника ЈВуО. Група Животе Тодоровића „Кекере“ ликвидирана је 16. децембра 1945. године. Бивши четнички командант среза Исидор Живковић, родом из Витановца, ухваћен је 23. децембра 1945. у бункеру на планини Столови. На терену су опстали још само група поручника Васића и усамљени појединци који су успешно избегавали непрекидне потере милиције и војске. Разоткривањем јатачке мреже група поручника Васића је доспела у незавидан положај. Потеру су покушали да избегну поделом на мање групе. Почетком фебруара 1946. органи унутрашњих послова спровели су непрекидну петнаестодневну потеру покренуту са терена Грузе, преко Грачаца, Врбе

и Ратине до Матарушке Бање. Група која је била са поручником Васића покушала је да се привремено склони код преосталих јатака у Краљеву, али је будност органа унутрашњих послова управо тамо била повећана. „Васићева банда је блокирана на краљевачком гробљу, којом приликом је ликвидирано 6 одметника, док су се остали предали или су похватани“. Увидевши да нема излаза из обруча, поручник Васић је извршио самоубиство 20. фебруара 1946. године. Недуго затим, априла 1946, ликвидирана је и група Драгољуба Гочанина.⁵⁹ На трећој скупштини Окружног народног одбора, одржаној 7-8. априла 1946, констатовано је да је најважнији услов за стабилизацију и учвршћење власти био потпуна ликвидација „четничких банди“. У периоду од друге (мај 1945) до треће скупштине (април 1946) уништено је више од 800 припадника ЈВуО „уз огромно учешће широких народних маса“, тако да у округу „њихове организације и кадрова више нема“.⁶⁰

Борбе и потере за преосталим групама ЈВуО и усамљеним појединцима трајаће и наредних година. Током 1946. уништена је група Милорада Остојића „Гориле“ у Горичанима (Трнавски срез). Након самоубиства поручника Васића, Живан Обрадовић је окупио преостале борце ЈВуО у Стублу, њих око шеснаест. Овој групи су се придружила и четворица бегунаца из затвора. Група је подељена и извршена расподела терена. Сектор Гледићких планина држала су браћа Радослав, Живота и Милосав Јошевић. Планину Котленик покривао је Станоје Сеничић са једном тројком, а сектор Стубал Светислав Агатоновић и Божидар Јоксимовић. Вођа групе Живан Обрадовић је са мањом групом покривао цео терен и координирао

[57] МИАЧ, ОНО Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45; Горан Давидовић, „Месечни извештаји органа унутрашњих послова о стању у Чачанском округу јун-октобар 1945“, *Изворник* 28, Чачак, 2013, 121, 196.

[58] Листа НФ за Савезну скупштину – Др Драгомир Карајовић 16.673, Милош Рафаиловић 7.047 и кутија без листе 2.582. Листа НФ за Скупштину народа – Синиша Станковић 14.970, Јаша Продановић 9.021 и кутија без листе 2.598 (*Слободни глас*, број 42, Чачак, 18. новембар 1945, 1-2).

[59] МИАЧ, Војни суд, К-8, 928, 930, 931, 934 и 937/45; МИАЧ, Окружни народни одбор Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45; АС, Збирка БИА, II, ред. бр. 64 – Четничке банде и одметници, срез: жупски, копаонички и жички, страна 193-219.

[60] „Четничке банде у нашем округу у потпуности су уништене“ (*Слободни глас*, бр. 60, Чачак, 12. април 1946, 1-3).

рад. Повезали су се групама из Трстеничког, Левачког и Гружанског среза. Након ликвидације Живана Обрадовића крајем 1946, групу је формирао Станоје Сеничић. Ухапшен је марта 1947, али је успео да побегне из затвора. Борбе са његовом групом трајаће све до новембра 1948, када је ликвидирана у Крушевици. Наредне године, 5. октобра 1949, ухапшен је и Владимир Жаревац из Раванице.⁶¹

Подручје Жичког среза је, на основу извештаја служби безбедности, „очишћено од одметничких банди до краја 1949. године“. Срески органи унутрашњих послова и милиција, у сарадњи са војском, у борби су убили седамдесет једног одметника на терену. Остатак је ухапшен или се добровољно предао. Већина је осуђена на временске казне. У току борби са одметнутим групама ЈВУО страдало је осамдесет припадника служби безбедности, власти и грађана - тринаест радника органа унутрашњих послова, шест одборника народне власти, пет председника месних НОО, осам активиста, шеснаест припадника Југословенске армије и тридесет два грађана. Рањено је девет припадника органа унутрашњих послова и петнаест грађанина.⁶²

Упоредо са борбом против оружаног отпора новој власти од стране одметнутих група ЈВУО, органи унутрашњих послова у Жичком срезу суочавали су се и са отпором мањих илегалних група које су стварали

грађански представници, матуранти и студенти. Делатност и могућности ових група биле су ограничена и сужене, али сведоче о отпору комунистичкој визији друштва и општој контроли коју су заводили. Почетком августа 1945. у Краљеву ОЗН-а је открила илегалну групу „Организација равногорске омладине“ коју је створила Вера Петровић, ћерка краљевачког индустријалца Миљка Петровића Риже.⁶³ Средином јула 1949. у Краљеву је откривена илегална организација „Демократска омладинска странка“ коју су сачињавали углавном матуранти краљевачке гимназије. Организатор је био Душан Јараковић, студент права. Годину дана касније, јуна 1950, откривена је и илегална прочетничка организација „Национални комитет Југославије“ коју је организовао Десимир Тодоровић.⁶⁴

Протоком времена „отупила“ је оштрица револуционарне правде, тако да се физичке ликвидације нису вршиле над ухапшеним групама или појединцима, осим у случајевима ако су пружали оружани отпор.⁶⁵ Власт је свој легитимитет могла да остварује нешто другачијим методама, драконским законским казнама, када је страх за биолошки опстанак постао битно обележје једне епохе. Органи унутрашњих послова помогли су да се комунистичка власт избори са „унутрашњим непријатељима“ и обезбеди сигурну и неузнемиравану вишедеценијску владавину једне партије и једне личности.

[61] Обрадовић Василија Живан, рођен 17. марта 1920. у Битољу, избеглица у Нишу, потом у Милавчићима, подофицир, командир штабне чете 1 жичке бригаде. Био у Васићевој групи, потом се осамосталио и формирао своју групу. Убијен 1946. у Дуланима, Левачки срез; Браћа Јошовић, родом из Гледића, убијени 1948; Сеничић Ђорђа Станоје, подофицир БЈВ, 1921, Печеноге, командир чете у 1 жичкој бригади. Крајем 1944. ступио у редове Народне милиције, дезертирао и повезао се са Васићевом групом. Након ликвидације Васића прешао у групу Живана Обрадовића, а након његове ликвидације осамосталио се и био вођа једне мање групе. Ухваћен је марта 1947. и спроведен у затвор у Чачку из кога је након месец дана побегао. Убијен је новембра 1948. у Крушевици, Жички срез. (АС, Збирка БИА, II, ред. бр. 64 – Четничке банде и одметници, срез: жупски, копаонички и жички, страна 193-219)

[62] Исто.

[63] Наташа Милићевић, „Отпор српског грађанства „новој власти“ 1944-1950.“, *Историја 20. века* 2, Београд, 2004, 84-86.

[64] Године 1950. ухапшен је и осуђен на четири године затвора Рајко Јанковић (1915, Раваница) због покушаја стварања илегалне организације (АС, Збирка БИА, II, ред. бр. 64 – Четничке банде и одметници, срез: жупски, копаонички и жички, страна 193-219).

[65] Према доступним подацима, последња ликвидација коју су органи унутрашњих послова из Краљева извршили на терену била је Радована Голића, родом из Брезне, али није имала везе са припадношћу групама ЈВУО. Именовани је окарактерисан као криминалац и након два бекства из затвора убијен је на терену маја 1950. године (Исто).

НО одбор	Референт унутрашњих послова
Адрани (Адрани, Јарчујак, Грдица)	Драгољуб Нешовић
БогUTOвац (БогUTOвац, Маглич, Бресник)	Мирко Јоловић
Витановац (Витановац, Милавчићи)	Није одређен
Вранеша (Вранеша, Вукушица, Јелошница)	Живојко Продановић
Врдиле (Врдиле, Дракчићи)	Радомир М. Сретеновић, одборник НОО и секретар НОО села Врдиле
Гледић (Гледић)	Милош П. Пејковић, одборник
Гокчаница (Гокчаница, Рубљак, Прелом)	Петар Раковић, секретар НОО
Грачац (Грачац, Отроци)	Вићентије Марковић, председник НОО
Драгосинци (Драгосинци, Старо Село, Метикош, заселак Церовак)	Милун Филиповић
Жича (Жича, Крушевица, Готовац)	Милан Чакановић, одборник
Конарево (Конарево, Прогорелица, Чибуковац)	Миљојко Илинчић
Лађевци (Лађевци)	Јован А. Јанић, секретар НОО
Милочај (Милочај, Поповићи)	Није одређен, функцију вршио Обрад Сретовић, председник НОО
Мрсаћ	Није одређен
Обрва	Јарослав Симеуновић, одборник
Подунавци	Александар Максимовић
Ратина	Није одређен; функцију вршио Миодраг Миладиновић, председник НОО
Рођевићи (Рођевићи, Дедевци, Пекчаница, Лопатница)	Није одређен; функцију вршио Радован Костовић, председник НОО
Сирча (Сирча, Опланићи, Трговиште)	Није одређен; функцију вршио Пантелија Трифуновић, председник НОО
Стубал	Живота Станојевић, председник НОО
Цветке	Драгиша Велимировић
Чукојевац (Чукојевац, Лешево)	Није одређен; функцију вршио Драгомир Игњатовић, председник НОО

Табела 1: Преглед референата унутрашњих послова у народним одборима, фебруар 1945. године

Народни одбор општине (НОО)	Организована милиција	Број милиционара	Број оружја	Потребе за милиционарима-војницима
НОО Адрани	Организована	8	5 пушака	10
НОО БогUTOвац	Организована	16	7 пушака	2
НОО Врдила	Организована	17	5 пушака	/
НОО Врба	Организована	16	4 пушке	4
НОО Вранеша	Није организована	/	/	/
НОО Витковац	Организована	16	6 пушака	6
НОО Витановац	Организована	20	5 пушака	/
НОО Грачац	Организована	18	16 пушака 1 брэнгал	/
НОО Годачица	Организована	16	5 пушака 1 брэнгал	/
НОО Гледићи	У току	8	4 пушке	/
НОО Гокчаница	Организована	9	8 пушака	5
НОО Жича	Организована	11	6 пушака	5

НОО Драгосињци	Није организована	/	/	10
НОО Конарево	Организована	10	6 пушака	9
НОО Каменица	Није организована	/	/	8
НОО Лађевици	Организована	12	10 пушака	5
НОО Мрсаћ	Организована	10	6 пушака	5
НОО Матаруге	Није организована	/	/	/
НОО Милочај	Организована	16	6 пушака 1 машингевер	/
НОО Обрва	Организована	16	10 пушака	/
НОО Подунавци	У току	4	2 машингевера 1 пушка	5
НОО Рођевићи	У току	5	4 пушке	10
НОО Ратина	Није организована	/	/	/
НОО Рибница	Организована	10	10 пушака	5
НОО Сирча	Није организована	/	/	7
НОО Стубал	Није организована	/	/	/
НОО Самаила	Организована	12	7 пушака	10
НООТавник	Није организована	/	/	/
НОО Цветке	У току	12	4 пушке	10
НОО Чукојевац	У току	6	4 пушке	10
ГНОО Краљево	Организована	22	22 пушке	/

Табела 2: Преглед стања милиције у Жичком срезу, март 1945. године

Народни/месни одбор	Саветници за унутрашње послове
НОО Цветке	Тијосав Мирковић, Никола Вучићевић, Арсеније Јанић, Драгић Драшковић, Велимир Цветковић
НОО Жича	Радослав Полумирац, Радослав Митровић, Радован Новаковић, Жарко Јоксимовић, Радонка Маричић (реф. Чакаревић Милан?)
НОО Подунавци	Референт унутрашњих послова - Радослав Марић; саветници - Љубомир Поповић, Драгомир Николић, Миломир Ђиричић, Миодраг Гашовић, Мица Милошевић
НОО Драгосињци	Божидар Мрвић, Милна Матовић, Весо Јовановић, Цветко Новаковић, Спасоје Јовановић
НОО Гледић	Миодраг Ђусић, Драгутин Тијанић, Радомир Пејковић, Живота Карајовић, Миодраг Тијанић
НОО Тавник	Богомир Дробњак, Драгомир Радојковић, Радула Обрадовић, Славољуб Стевановић, Милосав Трнавац
НОО Стубал	Марко Терзић, Стаменко Крсмановић, Тијосав Полугић, Живојин Павловић, Љубомир Павловић
МНО Дракчићи	Референт унутрашњих Коста Дукић; саветници - Десимир Дукић, Пера Луковић, Стамена Весковић, Радисав Милинковић, Велимирка Милутиновић
НОО Матарушка Бања	Славко Дугалић, Душан Савићевић, Драган Кошанин, Милица Самарџић, Стаменка Максимовић
МНО Конарево	Милић Пантовић (секретар МНО), Милован Бркушанин, Гојко Босиковић, Витомир Бажалац, Живко Ђорђевић, Радомир Букумир
НОО Обрва	Момир Мијушкјовић, Стеван Капларевић, Момчило Станишић, Радисав Николић, Миладин Ђуровић

Табела 3: Списак саветника за унутрашње послове, мај 1945. године

Извори:

Архив Србије

Збирка докумената Безбедоносно-информативне агенције

Историјски архив Краљево

Фонд Скупштине општине Краљево

Фонд Среза Краљево

Фонд Скупштине среза Краљево

Међуопштински историјски архив Чачак

Фонд мемоарске грађе

Фонд Окружног народног одбора Чачак

Фонд Војног суда

Фонд Окружног суда Чачак

Штампа:

Слободни глас, 1945.

Службени гласник Србије, 1945.

Службени лист ДФЈ, 1945

Литература:

Арсид Милољуб, *Гокчаница* (Краљево : Историјски архив Краљева : Православни духовни центар „Св. Владика Николај Велимировић“, 2014)

Белић Данило О., *Хроника Лучана*, (рукопис) (Лучани, [б. и.], 1966)

Василић Витомир, *Водич Међуопштинској историјској архива Чачак* (Чачак : Међуопштински историјски архив, 1988)

Давидовић Горан, „Месечни извештаји органа унутрашњих послова о стању у Чачанском округу јун-октобар 1945“, *Изворник* 28, Чачак, 2013, 119-202.

Давидовић Горан, „Формирање органа унутрашњих послова и народне милиције у чачанском округу октобар 1944 – мај 1945.“, *Изворник* 27, Чачак, 2012, 209-244.

Димитријевић Бојан, *Грађански рат у миру : улога армије и службе безбедности у обрачуна са италијанским ирошвицима Титовог режима 1944-1954.* (Београд : Српска реч, 2003)

Joksimović Sekula, „Formiranje i delatnost Korpusa narodne odbrane Jugoslavije“, *Vojnoistorijski glasnik* 1, Beograd, 1985, 63-64.

Мандић Радмило, „Краћа информација о задацима које је решавао СНОО бившег среза таквог у току 1944. године“, *Горњи Милановац*, 24. децембар 1960.

Милићевић Мирко Ј., Човић Петар, „Развој НОП и НОБ у Краљеву и срезу жичком од лета 1943. До ослобођења новембра 1944. и конституисање органа власти“, у: *Борбе са лавнином немачке групе армија „Е“ на Ибарско-зајадноморавском правцу у ослобађању зајадне Србије 1944. године* (Београд : Војноисторијски институт ЈНА : Едиција „Србија у рату и револуцији 1941-1945“; Краљево : Историјски архив : Међуопштински одбор СУБНОР региона ; Чачак : Међуопштински историјски архив, 1990), 427-447.

Милићевић Наташа, „Отпор српског грађанства „новој власти“ 1944-1950.“, *Историја 20. века* 2, Београд, 2004, 84-86.

Миловановић Драга, *Водич Историјској архива Краљево* (Краљево : Историјски архив, 2010)

Хаџипоповић Александар, Маринковић Радован М., *У име слободе и правде* (Чачак : Међуопштински историјски архив : Удружење правника, 1984)

FORMING OF THE INTERNAL AFFAIRS OFFICE IN ŽIČA DISTRICT (ZICA DISTRICT) AND A FIGHT AGAINST THE REMAINING SOLDIERS FROM THE YUGOSLAV ARMY IN THE HOMETLAND SINCE THE END OF 1944

Revolutionary takeover and staying in power by the Communist Party of Yugoslavia conditioned creation of a greater number of security formations. Internal affairs offices and the People's militia created omnipresent eyes and ears of the new regime. Čačak District was the first in Serbia to form internal affairs offices and units of the People's militia. The main threat to communist power was reflected in numerous renegade groups of the Yugoslav Army in the Homeland, especially in the territory of Žiča District. The key role in eliminating threats to the governing authority was played by the internal affairs body. Work of militia in Žiča District and its condition and ability, upon assessment of the competent authorities, were not up to a desired standard. Many times the militia was disbanded and reorganized. After scheduling elections, there was a cleansing among the members of militia. Due to distrust in a great number of militiamen, mainly coming from village militia, and also distrusting people because of the great number of accomplices, a verified party militia started to be formed. New units were formed and weapons were given to people who were members or sympathizers of the Communist Party of Yugoslavia. With swift movements of smaller units, isolation of families and whole villages that sympathized and supported the Chetniks, by creating camps for Chetnik families or dislocation to other districts and engaging the army, the whole situation was reversed on the spot in favour of the new authority at the end of 1945. The last groups of the Yugoslav Army in the Homeland were destroyed at the end of 1948. During these actions a great number of internal affairs members from Žiča District got killed.

Goran DAVIDOVIĆ

L'ÉLABORATION DES ORGANES DES AFFAIRES INTÉRIEURES DANS LE DISTRICT DE ZICA ET LES COMBATS AVEC LE RESTE DE LA JVuO À PARTIR DE LA FIN DE L'ANNÉE 1944

La prise en main révolutionnaire et le maintien au pouvoir de la part du KPJ (Parti communiste de la Yougoslavie) conditionna la création d'un grand nombre de formations de sécurité. Les Services des Affaires intérieures et de la Milice nationale créèrent des yeux et des oreilles, présentes partout, du nouveau régime. La circonscription de Čačak forma parmi les premières en Serbie des organes d'Affaires intérieures et des unités de Milice nationale. La menace principale aux autorités communistes représentèrent les nombreux groupes rebelles de la JVuO (Armée yougoslave en Patrie), surtout sur le territoire du district de Zica. Le rôle clé dans l'élimination des menaces à leur propre gouvernement jouèrent les organes des Affaires intérieures. Le travail de la Milice dans le district de Zica, sa situation et sa capacité, selon les appréciations des autorités compétentes, ne fut pas à la hauteur désirée. Elle fut dissoute et réorganisée à maintes reprises. Après la convocation des élections s'ensuivit un nettoyage dans les rangs de la Milice. En raison de scepticisme envers un grand nombre de miliciens, pour la plupart des rangs de la Milice rurale, mais également envers le peuple, à cause d'un grand nombre de complices, on démarra avec la formation de Milice avérée du parti. De nouvelles unités furent formées et des armes furent données aux hommes qui furent membres ou sympathisants du KPJ. Par des actions rapides des plus petites unités, une isolation des familles et des villages entiers qui sympathisèrent et soutinèrent les Tchetniks, une création de camps pour les familles des Tchetniks ou une dislocation dans d'autres districts, un engagement de l'armée, la situation sur le terrain fut bouleversée à la fin de l'année 1945 en faveur du nouveau gouvernement. Les derniers groupes de la JVuO furent anéantis à la fin de l'année 1948. Au cours de ces combats, un grand nombre de membres des organes des Affaires intérieures du district de Zica périt également.

Goran DAVIDOVIĆ